LAITTOMAN RAJALLA

KATJA BLOIGU

LAITTOMAN RAJALLA

Omistettu kaikille Euroopan Peter Hamideille.

© 2014 Katja Bloigu
Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi
Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa
ISBN: 978-952-286-995-1

Johdanto

> ”Kansainvälisyys, suvaitsevaisuus, kosmopoliittisuus, EU ja euro tuovat kerjäläisiä, varkaita, rikollisuutta, prostituutiota ja kriisejä. Vapaa liikkuvuus tarkoittaa ongelmien vapaata liikkumista maasta toiseen”
>
> Nimetön Metro-lehden tekstiviestipalstalla keväällä 2012.

Laittoman rajalla kertoo Eurooppaan tulevan turvapaikanhakijan asemasta ja siitä, keitä nämä ihmiset ovat ja miksi ja miten he tulevat tänne ja **mitä rajoja he joutuvat ylittämään tavoitellessaan turvaa ja hyvinvointiyhteiskunnan osallisuutta.** Nämä rajat ovat fyysisten valtioiden rajojen lisäksi rakenteellisia, sosiaalisia, kielellisiä, kulttuurisia ja asenteellisia rajoja. Näitä rajoja käydään läpi joka luvussa siinä järjestyksessä kun tulija kohtaa ne saapuessaan EU-maahan. Mistä nämä rajat saavat alkunsa ja miten ne vaikuttavat ihmisten elämään?

Ajatus kirjasta sai alkunsa vuonna 2009, kun työskentelin väliaikaisessa vastaanottokeskuksessa. Asiakkaina oli juuri Suomeen tulleita turvapaikanhakijoita. Yövuorossa tapanani ei ollut nukkua, vaan keskustella asiakkaiden kanssa. On hyvin tavallista, että turvapaikanhakijat eivät nuku öisin. Todella moni halusi kertoa Eurooppaan ja Suomeen tulostaan, jos vain meillä oli yhteinen kieli. Toiset tulkkasivat muiden tarinoita. Ihmisille oli tavattoman tärkeää jakaa kokemuksia toisten kanssa. Silloin sain kuulla Saharan rosvojoukoista, jotka varastivat kaikki säästetyt rahat ja ruoat ja katkaisivat joiltakin matkalaisilta kaulat viidakkoveitsillä. Joku oli tullut veneellä Välimeren yli. Taksi kävi Espoon perämailla tiuhaan, hakemassa asiakkaita käännytettäviksi. Tämän keikan jälkeen työskentelin muun

muassa turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskuksessa asiakkaiden siirroista vastaavana henkilönä.

Turvapaikanhakijoiden motiiveista on monesti keskustelussa kovin kapea käsitys. Ensisijaisesti halusin tuoda esiin heidän tarinansa heidän itsensä kertomina. Katsoin kuitenkin että tämä yksin ei riitä. Turvapaikkapolitiikasta, maahanmuutosta ja kotoutumisesta on tuhansia selvityksiä, raportteja ja tutkimuksia, mutta ei ainoatakaan sellaista esitystä, jossa olisi kerrottu tavalliselle ihmiselle mitä turvapaikkapolitiikka on, mihin se perustuu ja ennen kaikkea, toimiiko se oikeudenmukaisesti Suomessa tai EU:n alueella. Tämä kirja kertoo kaikesta tästä. Kirjassa käydään läpi järjestyksessä miten käytännöt ja lait määrittelevät turvapaikanhakijan asemaa eri vaiheissa; Eurooppaan tullessa, kun ihminen ei ole vielä turvapaikanhakija, päätöstä odotellessa oikeusvaltiossa ja sitten kun hän mahdollisesti lopulta saa oleskeluluvan. Mitä rajoja hänen täytyy ylittää tällä matkalla? Kansalaisuuden saanti ei ole viimeinen ylitettävä raja. Asenteiden rajat voivat vaikuttaa ihmisen loppuelämän ajan.

Maahanmuutosta puhuttaessa Suomessa aletaan usein ensin puhua asenteista; miten sietää sitä, että me kohtaamme erilaisen ihmisen. Näkökulma on meidän. Tässä kirjassa katsomme maahantuloa turvapaikanhakijan näkökulmasta. Hänellä on takanaan pitkä maahantulon kaari, joka vaikuttaa häneen ihmisenä. Millaista oli elämä kotimaassa? Miksi hän joutui lähtemään? Kuinka matka järjestyi? Mitä matkalla tapahtui? Kuinka hän onnistui pääsemään Euroopan rajojen sisäpuolelle kaikesta huolimatta? Onnistuuko uuden elämän aloittaminen? Odotus, epävarmuus ja toivo pääsystä sisään uuteen yhteiskuntaan, kieleen ja kulttuuriin. Onko sen mahdollista onnistua ja miten? Mikä sitä estää? Ihmistä, yksilöä, joka on saanut statuksekseen turvapaikanhakija, ympäröi valtava säädösten ja lakien viidakko.

Kirja ei perustu kirjoittajan omaan hämmennykseen ja olettamuksiin. En kuitenkaan kaihda sanomasta mielipidettäni, silloin kun koen sille

oikeutuksen. Olen muodostanut oman kantani todellisuuden ja tutkimustiedon perusteella. Toivon kirjan avaavan vastaavaa ajattelun metodia myös muille, koska monesti asenteet ja mielipiteet perustuvat harhakäsityksiin. Halusin tietää, miten asiat oikeasti ovat ja miksi ne ovat niin kuin ovat? Niiden selville saamiseksi olen perehtynyt osa-alueisiin, jotka olivat myös itselleni aiemmin vieraita. Näihin kuuluu kirjan ensimmäinen luku Euroopan rajaturvallisuudesta. Olen ollut hyvin perusteellinen, koska monesta kirjan osa-alueesta ei ole Suomessa aiemmin kirjoitettu. Uskon kirjassa olevan yllätyksiä myös asiantuntijoille, koska kirjan tekee poikkeukselliseksi sen laaja-alaisuus. Mikä määrittää turvapaikanhakijaa jo ennen kuin hän on astunut EU:n rajan tälle puolen? Mitä on turvapaikkaprosessi hakijan näkökulmasta? Kuinka kotoudutaan ja mikä on hyvää kotoutumista? Miten voi ylittää kielteisten asenteiden rajat?

Kirjaa varten on haastateltu turvapaikanhakijoiden lisäksi monia asiantuntijoita kuten pakolaisasioihin perehtyneitä lakimiehiä ja UNHCR:n ja Euroopan rajavalvontaviraston Frontexin edustajia. Kirjan lähdeaineisto kattaa edellisten raporttien, tilastojen ja selvitysten lisäksi EU:n ja Suomen omia virallisia politiikkastrategioita ja ministeriöiden tietoja. Kaikki tämä tieto on pyritty tuomaan esille lukijalle ymmärrettävällä kielellä. Mitä enemmän sain tietooni menettelyjä ja lakeja, jotka koskevat ”toisten” maahantuloa (ja näitä on loputtomiin), sitä useammin mieleeni tuli kysymys: miksi? Miksi ihminen on uhka? Miksi tämä on niin tärkeä asia, johon menee rahaa enemmän kuin kukaan meistä voi kuvitella? Miksi tämä on Euroopan keskeistä politiikkaa? Miksi sitä ei kyseenalaisteta? Olin pakotettu kirjoittamaan kirjan viimeisen luvun, joka on filosofisempi pohdinta aiheesta Me ja muut. Mistä kaikki estävä politiikka voisi johtua?

Kirjan näkökulma on laaja-alaisuudessaan poikkeuksellinen. Se on **yhteiskunnallista kulttuurintutkimusta.** Olen ihmistieteilijä ja maailmankuvani keskiössä on ihminen. Koen ensisijaisena yksilön kunnioittavan kohtaamisen. Tästä lähtee onnistunut asiakastyö ja siitä lähtee

samalla kaikki, mahdollisesti myös onnistunut tai epäonnistunut maahanmuuttopolitiikka. On aivan sama mitä kirjoitetaan strategioihin ylätasolle, mutta jos se ei toteudu ihmisen kohtaamisen tasolla arjessa, niin politiikan toimeenpano on epäonnistunut. Näen yksilön osana suurempaa kansallista, yhteiskunnallista ja kansainvälistä kehystä. Tämän kirjan teemat eivät ole yksin kansallisia kysymyksiä. Toivon sellaisen näkökulman avautuvan keskustelulle Suomessa.

Ihmiset luovat rakenteita, siten niitä on mahdollista myös muuttaa. Euroopan yhteinen turvapaikkajärjestelmä on määrä toteutua näillä hetkillä. Samaan aikaan on julkaistu Maahanmuuton tulevaisuus 2020-työryhmän strategia, jonka tarkoitus on piirtää Suomen maahanmuuttopolitiikan suuntaviivoja. Tulevaisuuteen täytyy nyt katsoa eri silmin.

Kirjan kappaleet ovat asiantuntijoiden tarkastamia tietojen oikeellisuuden osalta. Pakolaisasioihin erikoistunut lakimies on tarkastanut haastateltujen turvapaikanhakijoiden tarinat, ettei kenenkään oikeusturva vaarannu.

Tämä kirja ei käsittele rasismia tai ole puhetta maahanmuuttopuheesta. Tämä kirja tarkastelee rajaturvallisuus-, turvapaikka-, ja kotoutumispolitiikkaa turvapaikanhakijana tänne tulleen ihmisen kautta. Tässä kirjassa ei mainita nimeltä ainoatakaan poliittista puoluetta, eikä tässä kirjassa ole yhtään *haasteellinen*-sanaa.

I ASKELEEN PÄÄSSÄ EUROOPASTA **15**
1.1. Turvapaikanhakija laittomana maahantulijana **16**
1.1.1. Maahantulon tapa on laiton 16
1.1.2. Turvapaikanhakijalla on oikeus 18
1.1.3. Valtiolla ei ole velvollisuutta 21
1.1.4. Mereltä saapuvat 23
1.2. Laiton Eurooppaan tulo **28**
1.2.1. Rajojen ylittäjät 30
1.2.2. Rajanylityksiin liittyvä rikollisuus 36
1.2.3. Laittoman maahantulon estäminen 38
1.3. Tilanne Suomessa **40**
1.3.1. Suomeen saakka tulijat 41
1.3.2. Laittoman maahantulon torjunta 42
1.4. Frontex – rajaturvallisuuden virasto **44**
1.4.1. Viraston perustamisen tausta 45
1.4.2. Frontexin strategiset päätehtävät 47
1.4.3. Mitä koordinointi tarkoittaa? 49
1.4.4. Merivalvontaoperaatiot 50
1.4.5. Riskianalyysit ja RABIT-joukot 51
1.4.6. Oman toiminnan arviointi 53
1.5. Rajapolitiikan vastuullisuus **54**
1.6. EUROSUR – kehitys **58**
1.6.1. ”Tilannekuvia” 58
1.6.2. Eurosuria kohtaan esitetty kritiikki 61
1.7. Rajojen erilaisen hallinnoinnin mahdollisuus? **64**
1.7.1. Tiukan rajakontrollin oikeutus 65
1.7.2. Ihmisoikeudellinen kysymys 66
1.7.3. Toisenlainen lähestymistapa 67
Yhteenveto 69
Viitteet ja lähteet 72

II OLESKELULUPA INS`ALLAH **87**
2.0. Turvapaikanhakijaksi **89**
2.1. Suojelun perusteet **90**
2.1.1. Turvapaikka vai oleskelulupa? 90
2.1.2. Määritelmädirektiivin tulkinta 94
2.1.3. Lähtömaiden turvallisuuskäsitykset 98
2.1.4. Väkivallan ja vaaran käsitteet 100
2.1.5. Siviilin vai ryhmän suojelua? 103
2.1.6. Kansalliset menettelyt 104
2.1.7. Turvallinen palautus 105
2.1.8. Hakijoiden tarinoiden uskottavuus 106
2.2. Kansallisen politiikan muotoutumisesta **106**
2.2.1. Mitä isot edellä 107
2.2.2. Valtio eturistiriidassa? 114
2.2.2.1. Suomi ja Venäjä? 113
2.2.2.2. Ruotsi ja asekauppa? 117
2.2.2.3. Iso-Britannia ja terrorismi 118
2.3. Pohjoismaat **119**
2.3.1. Ihmisoikeuksien malliesimerkki? 119
2.3.2. Naapureiden menettelyjä seurataan 121
2.4. Parannettavaa Suomen käytännöissä **124**
2.4.1. Mikä on tarpeeksi vainoa? 125
2.4.2. Onko tehokkuus tehottomuutta? 125
2.4.3. Uskottavuus kielen perusteella 127
2.4.4. Lähtömaatietojen epämääräisyys 129
2.4.5. Alaikäisten etu 132
2.4.6. Roikottaminen 134
2.4.7. Epätasalaatuinen palvelu 136
2.5. Palautukset **136**
2.6.1. Käännytys 136
2.6.2. Vapaaehtoinen paluu 140

2.7. Yhteinen turvapaikkajärjestelmä **141**
Yhteenveto 144
Viitteet ja lähteet 147

III KEITÄ HE OVAT **165**
3.1. Haastateltavien kriteerit 167
3.2. Haastattelun metodit 168
3.3. Tutkijan ajatelmia 170
3.4. Tarinat
- Jidar 172
- Yado 184
- John 200
- Abah 208
- Blnd 220
- Kawar 220
- Barak 232

IV GLOBALISAATIO ON TÄÄLLÄ **241**
4.1. Euroopan ja kansallisuuden suhde **243**
4.1.1. Yhteisen eurooppalaisuuden taustaa 243
4.1.2. Oman päätäntävallan katoaminen? 244
4.2. Maahanmuutto ja hyvinvointiyhteiskunta **247**
4.2.1. Konflikti näiden välillä on olemassa 247
4.2.2. Kotouttamisen kummallinen vaikeus 249
4.2.2.1. Oikea tieto, oikealla hetkellä 250
4.2.2.2. Kun ei pysty nukkumaan… 254
4.2.2.3. Järjestöt kotouttamistyössä 258
4.2.3. Sosiaalituet 259
4.2.4. Kannustimet 261
4.2.5. Maahanmuuttopolitiikan tulevaisuus 264

4.3. Työ **266**
4.3.1. Työ hyvinvointiyhteiskunnassa 266
4.3.2. Ylirajainen työ 267
4.3.3. Työllistymisen ongelmia ja keinoja 271
4.3.5. Matalapalkkainen ja harmaa työ 274
4.3.6. Näkökulma työllistymiseen 277
4.4. Työn uusi hallinnointi **282**
4.4.1. Kohti maidenvälistä politiikkaa 283
4.4.3. Taantuva kehitys 287
4.5. Muutos on mahdollinen 289
Yhteenveto 291
Viitteet ja lähteet 292

V ME JA MUUT **305**
5.1. Ero meidän ja muiden välillä **306**
5.1.1. Kuka on vieras? 306
5.1.2. Miksi vieras on uhka? 307
5.2. Kansallistunto **310**
5.2.1. Jos et ole osa meitä, olet meitä vastaan 310
5.2.2. Kansallisajattelun juuret 313
5.3. Muiden oikeudet, meidän rajat **316**
5.3.1. Muiden oikeudet 316
5.3.2. Meidän ja muiden rajat 320
5.4. Puheen merkitys yhteiskunnassa **323**
Viitteet ja lähteet 326
Jälkipuheita 332

I

ASKELEEN PÄÄSSÄ EUROOPASTA

Katja Bloigu (s. 1973) on FM, kulttuurintutkija, joka toimii työnohjaajana, henkilökohtaisena valmentajana ja uravalmentajana erityisesti maahanmuuttajataustaisille työnhakijoille. Hänellä on kokemusta turvapaikanhakijataustaisten henkilöiden tuki- ja ohjaustyöstä 1990-luvun alusta alkaen niin julkiselta kuin kolmanneltakin sektorilta. Vapaana tutkijana hän keskittyy yhteiskunnalliseen kulttuurintutkimukseen. Bloigun lähtökohtana on se, että ihminen on yksilö kulttuurin ja yhteiskunnan sisällä.

Laittoman rajalla on perusteellinen kuvaus siitä, mitä rajoja turvapaikanhakijana maahan tullut joutuu ylittämään tavoitellessaan turvaa, hyvinvointiyhteiskunnan jäsenyyttä ja osallisuutta. Se paneutuu menettelyjen syihin ja turvapaikkapolitiikan lähtökohtiin. Maahan tulleen asemaa määrittelee lukuisa määrä säädöksiä ja menettelyjä, ennen kuin henkilö edes ylittää Euroopan unionin ulkorajan. Seitsemän turvapaikanhakijana Suomeen tullutta kertoo oman tarinansa. Tarinoista käy ilmi, kuinka kuvatut menettelyt vaikuttavat henkilökohtaisella tasolla ihmisten elämään. Pitkittynyt turvapaikkaprosessi vaikuttaa siihen, pääseekö varsinainen kotoutuminen koskaan edes alkamaan. Oikeus siihen tulee vasta Kela-kortin myötä. Silloin tie on kuitenkin vasta alussa. Edes kansalaisuuden saanti ei ole viimeinen ylitettävä raja. Asenteiden rajan ylittäminen on elämän mittainen tie.

Laittoman rajalla vastaa ainakin seuraaviin kysymyksiin: Miksi ihmisiä saa rauhassa hukkua Välimereen? Keitä tulijat oikein ovat ja miksi he tulevat tänne? Mihin oleskelulupapäätökset perustuvat? Mistä johtuu kotoutumisen vaikeus ja mikä voisi olla hyvää kotoutumista? Mistä vakiintuneet menettelyt toiseutta kohtaan johtuvat? Miksi ihminen on turvallisuusuhka? Miten asiat voisivat olla toisin?

Laittoman rajalla ei ole puhetta maahanmuuttopuheesta. Kirjassa ei mainita ainoatakaan poliittista puoluetta, eikä kirjassa ole yhtään haasteellinen-sanaa.

9 789522 869951

Kannen kuva, Immigration: Dan Perjovschi. Taiteilijan luvalla.
Kannen toteutus: Maarit Hyvärinen